

Neolithic Knossos

From legacy excavations to histories of people and place

Peter Tomkins, Simona Todaro
University of Catania, DISUM

Knossos in the Neolithic Period

Few of the many visitors to Knossos realise that the monumental ruins of the Bronze Age 'Palace of Minos' stand on an artificial mound (Fig. 1, The site of Knossos, from the east), resulting from activities that occurred during the Neolithic (ca. 7000-3200 BC) and the Early Bronze Age (ca. 3200-2000 BC). These 'Pre-Palatial' phases are of great importance for our understanding of Cretan prehistory up to the emergence of Palaces. Knossos remains the earliest known farming community outside Southwest Asia, and to be not only several centuries older than mainland Greece, but also the only one frequented during all main phases of the Neolithic.

History of research

Many excavations in the Neolithic and Early Bronze Age layers beneath the Palace were carried out from 1900 onwards by Arthur Evans and Duncan Mackenzie, as part of their long-term (1900-1928) investigation of the site on behalf of the British School at Athens. However, it was only after the Second World War that these 'Pre-palatial' phases were better understood through studies of the former excavation material and a series of new stratigraphic researches undertaken by members of the British School, in particular Sinclair Hood and John Evans. Some excavations were also carried out by Nikolas Platon (1950s) and Alexandra Karetsou (1990s) for the Greek Archaeological Service as part of conservation work in the Palace.

While the most important finds from Knossos are preserved and exhibited in the Museum of Heraklion, most of what was unearthed from Knossos is preserved at the British School at Athens Knossos Research Centre (KRC), which also provides facilities for the study and analysis of archaeological materials. The CEARC members in charge of this panel participate in three projects hosted by the KRC, each of which concerns the study and publication of different excavations of Pre-Palatial Knossos.

The 'Knossos Kephala Project'

Although Arthur Evans wrote extensively about his findings at Knossos, he never produced a conclusive report on the excavations. As a result, information on the date, location, stratigraphy and features of each excavation carried out beneath the Palace is not easily accessible or always reliable.

Since 2004 the Knossos Kephala Project (KKP; directed by P. Tomkins; funded by INSTAP; White-Levy Program) has critically assessed archival and published sources (Fig. 2, Knossos, plan of the Palace in 1904, with notes by Theodore Fyfe on Neolithic excavations) to create a new knowledge-base for the Arthur Evans excavations (Fig. 4). In addition to digital reassembly of the excavation archive (notebooks, labels, plans, sections, photographs), KKP has re-examined all retained materials and sought to correlate early excavations with known archaeological features.

KKP has also developed a site GIS to unpack and visualise spatial data from the Evans-Mackenzie excavations and has also conducted a geophysical study (2009) and a site survey. A remarkable result of this work was the recognition of the Palace architectural complex as the product of a long history of EBA building activity on the same site.

The 'Knossos Neolithic Publication Project'

Current knowledge of Neolithic Knossos is based on the modern stratigraphic excavations of John Evans (1957-60; 1969-70), which were pioneering for their early recovery of bioarchaeological materials. Two large exposures were made, beneath the Central and West Courts of the Palace, supplemented by smaller soundings around the hill (Fig. 3, Knossos, excavations in the Neolithic and Early Bronze Age levels).

Since the early 2000s the Knossos Neolithic Publication Project (KNPP; directed by V. Isaakidou and P. Tomkins for the British School at Athens; with funding from INSTAP, BSA, Mediterranean Archaeological Trust) has supported a team of specialists engaged in studying and publishing these excavations. As part of this work, P. Tomkins studied and analysed the Neolithic pottery and, more recently, revised its stratigraphy, elaborating a new system of fifteen occupation phases, each distinguished by specific ceramic types and building types (Fig. 4, Knossos in the Neolithic, new chronological proposal).

This work has substantially improved understanding of the history and chronology of the site, especially from a demographic perspective, from its origins as a farming community (Phases I-II), through the formation and expansion of a village (Phases III-IX), to the

abandonment of sedentary life and the emergence of new forms of settlement (Phases X-XII). Evidence of settlements ceases before the end of the Neolithic period (Phases XIII-XV), when the hill seems to have been used exclusively as a place of aggregation by groups apparently living elsewhere.

Trench 1997: Neolithic Pottery

The study of Neolithic pottery from the excavation trench opened in 1997 along the eastern edge of the central courtyard of the Palace of Knossos (excavations Karetsou-Efstrathiou) was conceived as a pilot investigation to integrate the results of petrographic analyses with information inferable from the moulding technique, in order to locate the activity of particular production groups in time and space. Indeed, Knossos is currently the only effectively identified site referable to the earliest phases of the Neolithic.

The study of moulding techniques was conducted macroscopically, integrating the information gathered from the analysis of the fragments with that obtained from the examination of the archaeological context. This made it possible to hypothesise that, in addition to pinching and beadwork, the matrix technique was widely used, but was carried out not through the use of specially created moulds, but through the re-use of recycled vessels (Fig. 5, Trench 1997, fairing cups used as moulds).

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΚΝΩΣΟΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝ

Peter Tomkins, Simona Todaro
Πανεπιστήμιο της Κατάνια

Λίγοι από τους πολυάριθμους επισκέπτες της Κνωσού συνειδητοποιούν ότι τα μνημειώδη ερείπια του "Παλατιού του Μίνωα " της Εποχής του Χαλκού στέκονται επάνω σε ένα τεχνητό ύψωμα (Εικ. 1, Η νεολιθική τοποθεσία της Κνωσού, από τα ανατολικά) το οποίο σχηματίστηκε από τη Νεολιθική δραστηριότητα τεσσάρων χιλιετιών (περίπου 7000-3200 π.Χ.). Ακόμη λιγότεροι γνωρίζουν τη σημασία της Νεολιθικής Κνωσού για την προϊστορία της

Κρήτης και της Μεσογείου. Η Κνωσός παραμένει η πρωιμότερη γνωστή αγροτική κοινότητα εκτός της Νοτιοδυτικής Ασίας, προγενέστερη των πρώτων αγροτικών περιοχών στην ηπειρωτική Ελλάδα κατά μερικούς αιώνες. Εξίσου σημαντική είναι η μεγάλη μακροβιότητα του χώρου, ο οποίος, ασυνήθιστα για το Αιγαίο, χρησιμοποιήθηκε σε όλες τις κύριες φάσεις της Νεολιθικής (Εικ. 2, Νεολιθική Κνωσός: νέα τοπογραφική φάση). Κατά συνέπεια, η Κνωσός διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην κατανόηση της Αιγαιακής Νεολιθικής.

Η σημερινή γνώση για τη Νεολιθική Κνωσό βασίζεται στις σύγχρονες στρωματογραφικές ανασκαφές του John Evans (1957-60, 1969-70), οι οποίες ήταν πρωτοποριακές για την πρώιμη ανάκτηση βιοαρχαιολογικού υλικού. Πραγματοποιήθηκαν δύο μεγάλες αποκαλύψεις, κάτω από την Κεντρική και τη Δυτική Αυλή του ανακτόρου, οι οποίες συμπληρώθηκαν από μικρότερες βολιδοσκοπήσεις γύρω από το λόφο (Εικ. 3, Οι ανασκαφές του John Evans στην Κνωσό). Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 το Πρόγραμμα Νεολιθικής Δημοσίευσης της Κνωσού (KNPP- υπό τη διεύθυνση της Β. Ισαακίδου και του Ρ. Tomkins για τη Βρετανική Σχολή Αθηνών- με χρηματοδότηση από το INSTAP, την BSA, το Mediterranean Archaeological Trust) έχει υποστηρίξει μια ομάδα ειδικών που ασχολείται με τη μελέτη και τη δημοσίευση αυτών των ανασκαφών.

Επιπλέον, ένας μεγάλος αριθμός προγενέστερων δοκιμών σε νεολιθικά στρώματα έγιναν από τον Duncan Mackenzie για λογαριασμό του Sir Arthur Evans (1900-1928). Αν και λιγότερο καλά διεκπεραιωμένες και καταγεγραμμένες, αυτές ανέκτησαν μια εκτενή συλλογή ακατέργαστου Νεολιθικού υλικού από όλες τις περιοχές του λόφου. Από το 2004, το έργο Knossos Kephala Project (KKP- υπό τη διεύθυνση του Ρ. Tomkins- χρηματοδοτούμενο από το INSTAP- πρόγραμμα White-Levy) έχει αξιολογήσει κριτικά αρχειακές και δημοσιευμένες πηγές για να διαμορφώσει μια νέα βάση γνώσεων για τις ανασκαφές του Arthur Evans (Εικ. 4, έργο Knossos Kephala Project: περιοχές δραστηριοποίησης). Εκτός από την ψηφιακή ανασύνθεση του ανασκαφικού αρχείου (σημειωματάρια, ετικέτες, σχέδια, τομές, φωτογραφίες), το KKP εξέτασε εκ νέου όλο το υλικό που διατηρήθηκε και προσπάθησε να συσχετίσει τις πρώιμες ανασκαφές με γνωστά αρχαιολογικά χαρακτηριστικά. Η KKP ανέπτυξε επίσης ένα Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών (GIS) του χώρου και διεξήγαγε γεωφυσική έρευνα και επιτόπια τοπογράφηση.

Κνωσός Κεφάλαια I: επανεκτίμηση της Νεολιθικής στρωματογραφίας, του σχηματισμού και της φάσης

Τα δύο αυτά έργα (KKP, KNPP) συγκέντρωσαν μαζί ένα σημαντικό σύνολο στοιχείων για τη Νεολιθική Κνωσό. Το 2013, με χρηματοδότηση από το Πανεπιστήμιο του Sheffield, ο

συγγραφέας ξεκίνησε μια συστηματική επανεκτίμηση της νεολιθικής στρωματογραφίας, του σχηματισμού και της φάσης του χώρου για όλες τις βρετανικές ανασκαφές στον χώρο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη ενός νέου συστήματος δεκαπέντε στρωματογραφικών φάσεων, οι οποίες διακρίνονται από συνοχή στη μορφή και την τεχνολογία της κεραμικής και της αρχιτεκτονικής τους (Εικόνα 2). Το έργο αυτό βελτίωσε σημαντικά την κατανόηση της ιστορίας και της χρονολογίας του χώρου και των ανθρώπων του κατά τη Νεολιθική (και την EBA) και επί του παρόντος ετοιμάζεται ένας τόμος με την επισκόπηση των νεολιθικών φάσεων στην Κνωσό:

Tomkins, P. *Knossos Kephala I. The Neolithic Excavations. History, Stratigraphy, Phasing, Chronology, Site Development* (BSA Supplementary Volume)

Τα κυριότερα σημεία από το νέο αυτό έργο περιλαμβάνουν:

- Προσδιορισμό μιας πολυφασικής Αρχικής Νεολιθικής ακολουθίας (Κνωσός I-II), στην οποία στοιχεία του "πακέτου" της Νεολιθικής, τα οποία εμφανίζονται μαζί στην ηπειρωτική Ευρώπη (π.χ. αγρο-κτηνοτροφία, λίθινοι τριπτοί πέλεκεις, κεραμική), πρωτοεμφανίζονται στην Κνωσό ξεχωριστά σε διαφορετικές στιγμές στο χρόνο. Αυτό υποδηλώνει ότι οι κρητικές κοινότητες θα μπορούσαν να έχουν διαδραματίσει πιο ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των Νεολιθικών τρόπων ζωής πριν από τη μεταφορά τους στην Ευρώπη.
- Επαναπροσδιορισμός των φάσεων κατοίκησης της Αρχαιότερης και Μέσης Νεολιθικής (Κνωσός III-IV).
- Αναγνώριση μιας εστίας κατοίκησης της Νεότερης Νεολιθικής, η οποία χαρακτηρίζεται από έντονη ανανέωση των κτισμάτων *in situ* και περιλαμβάνει τουλάχιστον δεκαεπτά διαφορετικούς οικοδομικούς ορίζοντες, οι οποίοι αναλύονται σε τέσσερις κύριες φάσεις του χώρου (Κνωσός V-VIII) (Εικ. 5, Δυτική Αυλή, Περιοχή AABB, Δυτικός Τομέας, Φάσεις NN (V-VIII)). Πέρα από αυτή την εστία κατοίκησης υπήρχε μια εκτεταμένη, περιφερειακή περιοχή υπαίθριας, χαμηλής έντασης, επεισοδιακής εναπόθεσης NN, που μαρτυρούσε την χειροτεχνική παραγωγή, την ομαδική συγκέντρωση και την τελετουργική πρακτική.

- Η αρχικά ομαλή μετάβαση στη FN (Κνωσός IX) διακόπτεται από μια εγκατάλειψη σε ολόκληρη την περιοχή, μετά την οποία η κατοίκηση της κορυφής του λόφου μετατοπίζεται σε ένα μοτίβο χαμηλής πυκνότητας, μεταβαλλόμενο, που χαρακτηρίζεται από μεγάλα, απομονωμένα κτίρια (Κνωσός X-XII).
- Στις αρχές της τέταρτης χιλιετίας π.Χ. (Κνωσός XIII), η χρήση του λόφου αλλάζει και πάλι. Οι ενδείξεις για κατοίκηση παύουν και η δραστηριότητα απόθεσης υποδεικνύει υπαίθριες συγκεντρώσεις που συνδέονται με εστίες, οι οποίες στην Κνωσό XIV έχουν τη μορφή ορθογώνιων πλατφορμών χτισμένων από πηλό και πέτρα. Στην τελευταία φάση (Κνωσός XV), δύο κτίρια, αξιοσημείωτα για το μεγάλο μέγεθός τους και τα ιδιαίτερα ευρήματα (π.χ. εισαγόμενα αιγυπτιακά προδυναστικά λίθινα αγγεία), κατασκευάζονται δίπλα σε έναν επίσημο υπαίθριο χώρο ή "αυλή". Αξίζει να σημειωθεί ότι όλα τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στις φάσεις XIII-XV (δηλαδή εστίες, τοίχοι αναβαθμίδων, κτίρια, αυλή) έχουν την ίδια ευθυγράμμιση με το μεταγενέστερο ανάκτορο του Μίνωα. Αυτό φαίνεται να αντιπροσωπεύει την αρχή μιας καθαρά τελετουργικής χρήσης του λόφου, προφανώς από ομάδες ατόμων που δεν κατοικούν σε αυτόν, η οποία συνεχίζεται κατά τη διάρκεια της ΠΕΧ μέχρι την κατασκευή του "Πρώτου Ανακτόρου".